

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Юрія Борисовича Струганця

на тему «Семантика, структура, функціонування футбольної лексики в

українській літературній мові початку XXI століття»

(Тернопіль, 2016. – 228 с.), подану до захисту

на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

Сучасний стан української та зарубіжної лінгвістики позначений зростанням інтересу до вивчення спортивної лексики й термінології, адже під впливом екстра- й інтралінгвальних чинників у кінці XX – на початку XXI століття спортивний лексикон зазнав інтенсивних змін. У мовознавчих студіях репрезентовано різновекторні дослідження спортивної комунікації в різних мовах. Багато уваги мовознавці приділили стратифікації спортивної лексики, з'ясуванню її структурних та функціональних параметрів, аналізу семантичних видозмін, що відбуваються у словах і словосполученнях цієї сфери. Такий підхід представлено в працях українських та зарубіжних мовознавців: М. Паночка, Б. Зільберт, О. Боровської, С. Богуславського, Є. Вокальчука, П. Давидова, П. Мельника, О. Рилова, Р. Ковалю, І. Процик, І. Сушинської. Проте поза увагою дослідників залишилися питання системного аналізу футбольної лексики в синхронному ракурсі за лексикологічними канонами та з урахуванням функціонального навантаження футбольних номінацій. З огляду на це дисертація Юрія Струганця не тільки актуальна, але й важлива, зокрема в світлі теорії еволюції лексичної системи, джерел її поповнення, взаємозв'язку різних лінгвальних рівнів.

Дисертант чітко сформулював мету роботи – визначити семантичні формально-структурні та функціональні параметри футбольних номінацій в українській літературній мові початку XXI століття. Очевидна й новизна дослідження, адже вперше в українському мовознавстві сформовано корпус

футбольної лексики в українській літературній мові початку XXI століття; представлено таксономію футбольних номінацій у мові спеціального призначення; репрезентовано діапазон парадигматичних зв'язків, що експлікують системну організацію досліджуваного сегмента словникового складу в сучасній українській літературній мові. Новим у роботі є і комплексний аналіз семантичних та формально-структурних параметрів футбольної лексики, а також функціонального навантаження футбольних номінацій у спеціальній і неспеціальній сферах комунікації соціуму.

Дисертація органічно вписується в наукову парадигму дослідження реального стану української літературної мови і визначення її загальної еволюції. Робота здобувача цілком узгоджена з науковою темою, яку опрацьовує кафедра української мови та методики її навчання і кафедра загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Вербальний континуум літературної мови в інтегральному вимірі (концептуальні, семантико-стилістичні, соціонормативні параметри)» (НДР № 0116U002575).

Дослідження проведено на великому фактичному матеріалі (близько 5000 одиниць футбольної лексики), дібраному з фахових та загальномовних словників, спортивних газет і журналів (друкованих, інтернет-видань), фахової, науково-популярної та довідкової літератури з футбольної проблематики, телепрограм на футбольну тематику, усної футбольної комунікації, учасником якої був автор як гравець та вболівальник, а також із сучасної української белетристики, що репрезентує неспеціальні контексти функціонування футбольних номінацій. Таке масштабне дослідження вимагає від дисертанта глибокого осмислення предметної галузі, володіння системою її понять, розуміння системного характеру футбольної лексики. На нашу думку, цим категорійним апаратом Юрій Стуганець оволодів ґрунтовно.

Свою обізнаність у царині футболу автор продемонстрував, аналізуючи футбол як багатоаспектне явище (як вид спорту, як бізнес і сферу політичного впливу, як гру та масове видовище). Дослідник наголошує, що важливим

компонентом організації і проведення футбольних ігор є успішна комунікація (с. 19).

Про самостійність авторської позиції Юрія Струганця свідчить те, що, зробивши екскурс в історію вивчення мови футболу, зреферувавши й узагальнивши відомі вектори дослідження футбольної комунікації, дисертант аргументовано сформував свою засадничу позицію, згідно з якою футбольна лексика – це найменування предметів і понять футбольної галузі, які функціонують у спеціальній і неспеціальній сферах мовної діяльності соціуму (с. 28). Схвально, що автор приділяє увагу розмежуванню понять «футбольна лексика» та «футбольна термінологія». Погоджуємося з дисертантом, що футбольна лексика, на відміну від футбольної термінології, має значно ширшу сферу функціонування – белетристику, засоби масової інформації, розмовну мову (с. 31). Слушним вважаємо твердження, що в неспеціальній сфері лінгвосоціуму футбольні терміни зазнають детермінологізації, набувають нових значень і лише за походженням належать до футбольної лексики (с. 39).

Для позначення фахової сфери автор цілком виправдано використовує найбільш поширене в англomовній літературі поняття «мова спеціального призначення». Лексику футбольної галузі дослідник розподіляє на таксономічні ранги: 1) терміни футбольної галузі; 2) екстрагалузеві термінологічні одиниці; 3) термінологізовані загальноновживані лексичні одиниці; 4) номенклатура; 5) професіоналізми, професійний жаргон (с. 30-31). Така класифікація видається нам цілком обґрунтованою.

У дисертації детально схарактеризовано всі розряди футбольної лексики: подано класифікацію футбольних термінів за ступенем спеціалізації значення; проаналізовано процеси ретермінологізації і термінологізації, на основі яких постали екстрагалузеві термінологічні одиниці та термінологізовані загальноновживані лексичні одиниці; виокремлено й описано домінантні моделі творення номенклатури, що функціонує у футбольній комунікації; досліджено професіоналізми та професійні жаргонізми футбольної галузі; визначено й схарактеризовано типові лексико-семантичні моделі, за якими сформувалися

професійні жаргонізми («назва гравців ← колір спортивної форми ФК», «назва гравців ← герб ФК», «назва гравців ← характерні ознаки місця розташування ФК»).

Вправність зрілого й перспективного науковця продемонстрував Юрій Струганець у дослідженні семантичної стратифікації футбольної лексики. Дослідник переконливо довів, що належність лексичної одиниці до футбольної лексики визначає її поняттєвий зміст, а семантична стратифікація футбольної лексики враховує парадигматичні відношення гіперо-гіпонімії, синонімії та антонімії. У дисертаційній роботі виокремлено й проаналізовано два типи гіперо-гіпонімії груп (у формі «дерева» та у формі «ялинки»), простудійовано синонімію у футбольній лексиці (однослівні терміни-дублети, терміни-синтаксичні синоніми, дефініційні синоніми, стилістичні синоніми), скласифіковано й описано антоніми (за типом семантичних відношень, за формально-структурним типом та за стилістичним характером). Заслуговує на увагу створена Юрієм Струганцем багаторівнева тематична модель футбольної лексики. На наш погляд, представлена модель справді логічна, цілком прийнятна.

Аналізуючи формально-структурні типи футбольних номінацій, дисертант виокремив і описав три типи футбольної лексики: слова, утворені за моделями української мови, синтаксичну номінацію, запозичення з інших мов. Основою розбудови терміносистеми футбольної галузі Юрій Струганець вважає аналітичне термінотворення (більше 75% термінів-словосполучень), що вмотивовано додатковими уточнювальними характеристиками понять, ознаки яких не передають однослівні терміни (с. 147). За спостереженнями автора, однослівні футбольні терміни, номенклатура, професіоналізми, професійні жаргони здебільшого утворені різними видами морфологічного способу та лексико-семантичним способом, серед яких найпродуктивнішими є семантична деривація, суфіксація, безафіксний спосіб. Запозичення з інших мов дисертант розглядає як «продуктивний спосіб поповнення лексичного складу літературних мов» (с. 139). У футбольному лексиконі української літературної

мови дослідник виділяє загальноспортивні та власне футбольні номінації й доходить висновку, що серед запозичень з інших мов кількісно переважають англізми. Цікавим є аналіз процесу входження слів футбольної тематики в українську літературну мову та їхньої адаптації в мові-реципієнті.

Імпонує, що дослідження функціонування футбольної лексики у спеціальній і неспеціальній сферах лінгвосоціуму проведено на основі багатоаспектного аналізу різного джерельного матеріалу. Дисертант установив, що футбольна лексика значно розширила діапазон свого функціонування (активно вживається в неспеціальних сферах); проаналізував метафоричні звороти, які утворюють коментатори та спортивні журналісти під час коментування футбольних матчів і випусків новин; схарактеризував футбольну лексику, що функціонує на спеціальних сайтах, блогах, чатах, форумах, а також у мові ЗМІ в неспеціальних контекстах, у розмовній мові та художніх текстах.

За спостереженнями дослідника, у спеціальній сфері активно функціонує футбольна лексика (переважно термінологія і номенклатура), проте в усному професійному мовленні, в авторських чатах, блогах, форумах, окрім термінології і номенклатури, уживаються жаргонізми (с. 154). Не можемо не погодитися також з висновком Юрія Струганця, що в неспеціальних контекстах футбольна лексика зазнає різних семантичних та стилістичних видозмін.

Варто відзначити, що дисертація вдало проілюстрована рисунками: моделлю функціонування різновидів футбольної лексики у спеціальній і неспеціальній сферах (с. 31), схематичними зображеннями гіперо-гіпоніміїчних відношень у формі «дерева» (с. 87) і «ялинки» (с. 88), скріншотами сторінок на футбольних сайтах (с. 152, 153) та ін.

Дисертант демонструє володіння іноземними мовами: зіставляє тлумачення футбольної лексики у словниках англійської та української мови (зокрема лексеми *гол*), аналізує процес входження іншомовних слів в українську мову шляхом перекладацьких лексичних трансформацій (транскодування, калькування, описового передавання значення). У списку

використаних джерел – словник англійської мови добре знаного філологами видавництва «Longmen», словники футбольної лексики в німецькій і російській мовах.

Висновки в дисертації маніфестують результати спостережень автора. Вони логічні, переконливі. Достовірність й обґрунтованість наукових положень забезпечуються використанням і системним опрацюванням значного за обсягом фактичного матеріалу, докладністю аналізу лінгвальних фактів.

Схвалення заслуговують додатки до наукового дослідження. Це – належно укладений словник іншомовних запозичень у футбольній лексиці сучасної української літературної мови. Семантизація лексичних одиниць зі сфери футболу представлена з опорою на фахові видання, словники іншомовних слів або подана в авторському формулюванні. Додано контекстуальну реалізацію запозичень.

Дисертаційна робота Юрія Струганця розвиває засадничі положення лексикології та лінгвостилістики, оскільки сприяє випрацюванню критеріїв структурування лексики літературної мови; поглибленню теоретичних засад системної організації словникового складу; комплексному представленню функціонального потенціалу лексичних одиниць у різних сферах їхньої реалізації. Перспективність дослідження полягає в тому, що його результати сприятимуть подальшому вивченню корпусу спортивного лексикону, внормуванню та своєчасній кодифікації лексичних одиниць.

Прикладний характер одержаних результатів та основних ідей рецензованої наукової праці полягає в тому, що матеріали роботи знайдуть застосування у викладанні курсів лексикології, стилістики української мови, лінгвістичного аналізу художнього тексту у вищих навчальних закладах, у підготовці журналістів для спортивної сфери. Теоретичні положення й отримані результати слугуватимуть основою для розроблення фахового словника тлумачного типу, для об'єктивної фіксації футбольної лексики в загальномовних словниках.

Результати наукових студій Юрія Струганця широко апробовано на наукових конференціях різного рангу. Авторські напрацювання викладено у 9 одноосібних публікаціях, із них 2 статті – у закордонних виданнях.

Також розглянемо дискусійні моменти дисертації та висловимо зауваження до роботи.

1. У другому розділі роботи Юрій Струганець аналізує ретермінологізацію у футбольній лексиці – перехід термінів з однієї галузі в іншу з частковим або повним переосмисленням. Попри те, що наведено лексичні одиниці з різних сфер лінгвосоціуму (військової, виробничої, економічної, медичної, театральної), на нашу думку, потребує висвітлення сам механізм процесу ретермінологізації. Варто було простежити, яких семантичних трансформацій зазнає лексична одиниця (чи деталізації значення, чи, навпаки, генералізації).

2. У цьому ж розділі дискусійним видається використання терміна *екстрагалузові термінологічні одиниці* як одного з компонентів таксономії футбольних номінацій. Можливо, не варто експериментувати з поняттєво-термінімним апаратом у лексикологічній галузі, а дотримуватися узувальної конструкції: *міжгалузові термінологічні одиниці*.

3. Авторська семантична стратифікація футбольної лексики має складну ієрархію, оскільки об'єднує 4 тематичні групи, 16 лексико-семантичних груп, 37 семантичних підгруп і 2 семантичні мікрогрупи. У межах цих семантичних множин здобувач намагався продемонструвати системну організацію футбольної лексики через реалізацію парадигматичних відношень. На жаль, натрапляємо на непослідовну характеристику досліджуваних тематичних груп футбольних термінів. Наприклад, в одних семантичних множинах проаналізовано синонімію, антонімію (с. 101, 103), а в інших – гіперо-гіпонімію (с. 100, 102).

4. Хоч імпонує в рецензованій дисертації широке представлення впорядкованої за алфавітним принципом джерельної бази у вигляді ілюстрацій до аналізованих явищ у складі футбольної лексики, усе ж в окремих місцях

роботи незрозумілий порядок наведення лексичних одиниць. Наприклад, в описі моделі «Назва гравців ← колір спортивної форми ФК» сформовано перелік професійних жаргонізмів і не за алфавітом, і не за кольором (с. 65-70). Якщо здобувач обрав якийсь критерій систематизації лексичних одиниць, то про це варто зазначити на початку переліку.

Загалом рецензована наукова робота Юрія Струганця є комплексним дослідженням футбольної лексики в українській літературній мові початку XXI століття. Це самостійна дослідницька праця, цілісна і завершена. Констатуємо, що задекларовані у науковому дослідженні мети здобувач досяг. Виклад тексту в дисертації узгоджений із літературними нормами оформлення наукових праць. Підтверджуємо ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Вважаємо, що дисертація Юрія Борисовича Струганця на тему «Семантика, структура, функціонування футбольної лексики в українській літературній мові початку XXI століття» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор заслуговує наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент – кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри культури української мови
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова
14.06.2016

О. О. Кабиш

Відомості: зав. канцелярією
НПУ ім. М. П. Драгоманова
Рідний: 14 / 06 / 2016

